

۱۳۸۱۳۱۱
۹۴، ۱۱، ۱۳

تاریخ ادبیات ایران (۱)

سید مهدی زرقانی

mikhanam.com

انتشارات مغانی

تاریخ ادبیات ایران

(۱)

مؤلف: سید مهدی زرقانی
(عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد)

ناشر: انتشارات فاطمی

چاپ اول: ۱۳۹۴

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۱۸-۸۳۴-۴

ISBN: 978-964-318-834-4

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

کلیه حقوق این اثر برای انتشارات فاطمی محفوظ است. تکثیر، انتشار و کپی‌سازی
تمام یا بخشی از این اثر به هر شکل (چاپی، الکترونیکی و ...) و با هر قلمرو بدون مجوز
از ناشر، غیرقانونی و قابل پیگرد است.

نشانی دفتر: میدان دکتر فاطمی، خیابان جویبار، خیابان مهدی زرقانی،

شماره ۱۴، کدپستی: ۱۳۱۵۸۸۲۷۴۱، تلفن: ۸۸۹۲۴۰۵۱ (۲۰ خطه)

www.fatemi.ir info@fatemi.ir

نشانی فروشگاه تهران: خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، مجتمع شهید زاهدی

تلفن: ۶۶۹۷۲۴۷۸، شماره ۶۶۹۷۲۷۱۰

آماده‌سازی پیش از چاپ: واحد تولید انتشارات فاطمی

مدیر تولید: فرید مصباحی مصباح‌آبادی

ویراستار: بهروز صفیرزاده

طراح و صفحه‌آر: حسین راست‌منش

نظارت بر چاپ: علی محمدپور

لیتوگرافی: نقش سبز

چاپ و جلد: خاتم

زرقانی، سید مهدی، ۱۳۹۹-

تاریخ ادبیات ایران (۱) / سید مهدی زرقانی. - تهران: فاطمی، ۱۳۹۴.

ش. ۳۱۸ ص.

ISBN: 978-964-318-834-4

فیبا

۱. ادبیات فارسی -- تاریخ و نقد ۲. ادبیات ایرانی -- تاریخ و نقد ۳. ادبیات ایرانی -- پیش از اسلام

-- تاریخ و نقد ۴. انواع ادبی

۸ ۱۵ / ۹

PIR ۳۳۷۴/۳۶۰۲

۴۰۶۲۱۲۲

کتابخانه ملی ایران

فهرست مطالب

پنج	مقدمه
۱	بخش اول: دوره پیشاسلامی: شکل‌گیری زانرها
۲	درس اول: از مآدها تا سکاها
۱۲	درس دوم: در دوره هخامنشیان
۳۱	درس سوم: ادبیات اوستایی
۳۳	درس چهارم: در دوره اشکانی
۴۰	درس پنجم: همراه با پارسیان
۴۹	درس ششم: عصر ساسانی
۷۴	درس هفتم: ادبیات مائوی
۸۷	درس هشتم: به زبان‌های دیگر

- بخش دوم: دوره اسلامی: دگردیسی و تطور ژانرها ۹۵
- درس نهم: دگردیسی ژانرها در سه قرن نخست اسلامی ۹۶
- درس دهم: کانون ادبی شرق ایران در دوره طاهریان ۱۲۶
- درس یازدهم: کانون ادبی شرق ایران در روزگار صفاریان ۱۳۳
- درس دوازدهم: کانون ادبی شرق ایران در عصر سامانی ۱۴۸
- درس سیزدهم: کانون ادبی شرق ایران در دوره غزنویان ۲۳۰
- درس چهاردهم: کانون ادبی مرکز و غرب ایران ۲۷۳
- درس پانزدهم: کانون ادبی شمال ایران ۲۹۵
- منابع ۳۱۹

ب. زبان‌های ایرانی میانه به زبان‌هایی اطلاق می‌شود که در فاصله میان فروپاشی هخامنشی و سده‌های آغازین دوره اسلامی ظهور کردند. یعنی دوران میان سده چهارم پیش از میلاد تا نهم میلادی. این زبان‌ها در ایران باستانی ریشه دارند، اما دچار تغییرات و دگرگونی‌های بسیاری شده‌اند. براساس آثار موجود، شش زبان ایرانی میانه را می‌توان نام برد: پارتی و فارسی میانه از گروه غربی و سغدی، خوارزمی، سکایی و بلخی از گروه شرقی. ظاهراً تقسیم‌بندی زبان‌ها به شرقی و غربی براساس خاستگاه آن‌هاست (ابوالقاسمی، ۱۳۷۳: ۱۳۶).

ج. زبان‌های ایرانی نو شامل زبان فارسی نو و گویش‌های فراوانی است که در ایران پس از اسلام رواج یافته‌اند. رودیگر اشمیت و هم‌کارانش (۱۳۸۶) در مباحثی بسیار مفصل و دقیق درباره این گویش‌ها تحقیق کرده‌اند.

۳. بررسی‌های متنی

دوره مادها هم از حیث گستره فرمان‌روایی و هم از حیث نظام پادشاهی و اجتماعی نقطه عطفی در تاریخ ایران است. اطلاعات ما درباره فرهنگ معنوی مادها بسیار اندک است. این‌طور گفته شده که «مسلماً در هزاره اول قبل از میلاد، خط و کتابت در سرزمین ماد وجود نداشته‌است». این نکته را از آن‌جا می‌توان فهمید که امروزه «فرمانی راجع به هبه اموال و دادن تسهیلات مربوط به قرن نهم و یا هشتم قبل از میلاد... در دست است» (دیاکونوف، ۱۳۷۷: ۳۳۹). این هم که «زبان کتیبه‌های هخامنشی... حاوی لغات مادی فراوان است» (همان: ۳۴۰) نشان می‌دهد که مادها نوشتارهایی داشته‌اند. دیاکونوف در تاریخ ماد اظهار می‌دارد: «سبک انشای کتیبه‌های داریوش نیز حاکی از آن است که پیش‌تر [= در زمان مادها] ادبیت‌های وجود داشته و تکامل یافته تا بدان پایه رسیده بوده‌است» (همان: ۳۴۱). این زبان بی‌گمان باید دست‌کم نقش زبان ارتباطی را در ایران باستان و در شمال غرب ایران تا میانه‌های سده دوم میلادی، زمان تسلط اشکانیان بر ایران، ایفا کرده باشد» (زوندرومان، ۱۳۸۶: ۱۷۹). آثار زبان مادی را تنها می‌توان غیرمستقیم بازشناخت (اشمیت، ۱۳۸۶: ۱۵۴).

در پایان هر درس پرسش‌هایی مطرح شده که هم محورهای اصلی بحث را برای دانشجویان برجسته می‌کند و هم به آن‌ها و استادان محترم این فرصت را می‌دهد که به ارزیابی مهارت‌های آن‌ها بپردازند. صورت تفصیلی برخی مباحث و نیز پاره‌ای مبانی نظری دیگر را در تاریخ ادبی ایران و قلمرو زبان فارسی (زرقانی، ۱۳۹۰) و نظریه زائر (نوع ادبی) (زرقانی، ۱۳۹۴) مطرح کرده‌ایم تا زمینه بحث برای استادان محترم فراهم باشد. در پایان متواضعانه از استادان محترم و دانشجویان عزیز می‌خواهیم که دیدگاه‌های انتقادی خود را از طریق ناشر یا ایمیل نویسنده در اختیار ما قرار دهند تا در چاپ‌های بعدی کاستی‌های احتمالی آن را به حداقل برسانیم. از مدیر محترم و کارکنان انتشارات فاطمی تشکر می‌کنم که کتاب را در صورت دل‌پسندی چاپ و منتشر کردند.

سید مهدی زرقانی

دانشگاه فردوسی مشهد

zarghani@um.ac.ir